

Паралелі

Скрадзенае паветра

«Усе вершы я дзялю на дазволеныя і напісаныя без дазволу. Першыя — гэта паскудзь, другія — скрадзенае паветра», — менавіта гэтыя словы Осіпа Мандэльштама з'яўляюцца эпіграфам да расійскага часопіса паэзіі «Воздух». Таму зразумелыя і нават заканамерныя надзвычай высокія крытэрыі адбору твораў для публікацыі на старонках гэтага ўнікальнага выдання. Хто з'яўляецца аўтарамі «Воздуха»? Ці могуць беларусы прадставіць тут свае творы? Ці можа папяровае выданне перамагчы бойку са сваёй інтэрнэт-версіяй? На гэтыя і іншыя пытанні адказвае галоўны рэдактар часопіса — паэт, філолаг, перакладчык, лаўрэат Прэміі Андрэя Белага Дзмітрый Кузьмін.

Марына ВЕСЯЛУХА,
фота Фёдора Кузняцова

— Па колькасці патэнцыяльных, ды і рэальных, чытачоў паэзія заўсёды саступала прозе. Адсюль і меншыя накладкі кніг, і маленькая колькасць паэтычных старонак у «тоўстых» літаратурных часопісах. А ў вас — цэлы часопіс паэзіі. Хто ваш чытач? Аўтар? Ці складана выжываць эканамічна?

— Не будзем казаць пра «заўсёды», бо аўдыторыя Вергілія ці Дантэ колькасна на многа перавышала аўдыторыю сучасных мі празаікаў. У сённяшніх умовах, думаю, сапраўдны водападзел пралягае не паміж вершамі і прозай, а паміж літаратурай, якая патрабуе ад чытача сур'ёзнай унутранай працы — намагання зразумець, па глыбіні супастаўляльнага з творчым намаганнем аўтара, — і літаратурай, якая нічога асабліва істотнага ад чытача не патрабуе, забяспечваючы яму камфортнае і нібыта небессэнсоўнае баўленне часу, але пры гэтым і не ўзнагароджваючы ніякімі значымі адкрыццямі. Па розных прычынах да першага з гэтых полюсаў імкнецца больш вершаў, чым прозы, — але і проза такога кірунку не можа пахваліцца ні тыражамі, ні ўвагі традыцыйных расійскіх часопісаў. Зрэшты, шчаслівыя выключэнні кшталту Міхаіла Шышкіна і Дзмітрыя Данілава здараюцца. Для таго, каб увесці час чытаць вольную энергаёмкую літаратуру, якая патрабуе чытацкай сутворчасці, неабходныя нейкія асабліва моцныя матывы: альбо асабістыя (жаданне шукаць новае, змяняць, будаваць і ўдасканальваць сябе), альбо прафесійныя. Таму актуальным мастацтвам слова часцей за ўсё цікавяцца тыя, хто сам працуе са словам. Але гэта не заўсёды паэты ці філолагі: бо са словам працуе і журналіст, і педагог, і скажам, гісторык. І тая перабудова свядомасці, якая з ім адбываецца, адлюстроўваецца далей ужо ў іх працы, апасродкавана дасягаючы куды больш шырокай аўдыторыі. Па легендзе, у Пікаса ў кубістычны перыяд запыталіся, што гэта ён такое незразумелае малюе, а ён адказаў, што праз паўстагоддз гэтак жа будзе выглядаць кухня любой хатняй гаспадыні. Так і выйшла, хоць хатнія гаспадыні могуць не ведаць пра Пікаса, але тыя, хто змяняў модныя трэндзы ў бытавым дызайне, ведалі. Вось і са словам прыкладна так. А з эканамічным аспектам справы ўсё проста: інавацыйнае мастацтва звычайна існуе дзякуючы прыватным ахвяраванням.

— Паводле якога прынцыпу адбіраюцца творы для публікацыі на старонках «Воздуха»? «Рэгіянальны падыход» апраўдвае сябе?

— Мiane цікавіць паэзія, здольная распавесці мне тое, чаго я яшчэ не ведаю. Усе астатнія заканамернасці — статыстычныя: такая паэзія часцей апынаецца складанай, чым прастай, часцей выкарыстоўвае свабодную форму, чым рэгулярны верш, часцей мае справу з псіхалагічнымі глыбінямі і моўнымі неадназначнасцямі, чым, да прыкладу, з пейзажам ці грамадзянскай тэматыкай. Але на кожнае такое «часцей» абавязкова знойдзецца некалькі выключэнняў неверагоднай сілы. Што да рэгіянальнага падыходу, то хоць руская культура і застаецца цэнтраімклівай, прыцягваючыся да адной-дзвюх сталіц, на практыцы ў некаторых нумарах «Воздуха»

нават не набіраецца аўтараў-масквічоў для таго, каб правесці маскоўскую прэзентацыю. І калі я завёў у часопісе рубрыку «Адкуль па веяла» з падзаглаўкам «Руская літаратурная рэгіяналістыка» — гэта было не ў парадку барацьбы з дыскрымінацыяй правінцыялаў, а каб зразумець, ці ёсць сёння ў рускай паэзіі мясцовая спецыфіка, рэгіянальныя школы: ці пішуць у Екацерынбургу не так, як у Харкаве? І па выніках некалькіх год гэтай працы, здаецца, нешта ёсць: у некаторых рэгіёнах сапраўды яркія аўтары відавочна роднасныя адзін аднаму, а ў іншых — не, усе паасобку.

— Ці друкаваліся ў вашым часопісе беларускія аўтары? А ў цэлым, для беларускага паэта, які піша па-руску, ёсць магчымаць быць апублікаваным на старонках «Воздуха»?

— Увогуле ёсць, і не толькі ў тых, хто піша па-руску. «Воздух» — адзіны расійскі літаратурны часопіс, у якім побач з рускімі вершамі заўсёды публікуюцца перакладныя. І я, у прыватнасці, з задавальненнем надрукаваў некалькі вершаў Вальжыны Морт ва ўласным перакладзе, які, зрэшты, аўтару не надта спадабаўся. Што ж датычыць рускіх аўтараў Беларусі, то ключавое імя тут — Дзмітрый Строчаў, які не раз з'яўляўся на старонках часопіса, у тым ліку ў асабліва ганаровай рубрыцы «Глыбока вдохнуть», дзе падборка вершаў суправаджаецца інтэрв'ю з аўтарам і наборам крытычных водгукаў, — побач з такімі мэтрамі сучаснай рускай паэзіі, як Аляксей Цвяткоў ці Марыя Сцяпанавіч. Двойчы мы друкавалі Таццяну Скарынкіну — першы раз яшчэ як беларускага аўтара (некалькі год таму яна пераехала са свайго роднага горада Сморгонь у Партугалію). Нібыта ў яе ў Мінску вольна-вольна выйшлі першыя кнігі — не прапусціце, гэта вельмі самабытны паэт. Ну, і кніжны дадатак да «Воздуха» ў свой час адкрыўся невялікім зборнікам позніх вершаў Веняміна Блажэннага.

— Акрамя вершаў у часопісе ёсць раздзел, прысвечаны літаратурнай крытыцы. На ваш погляд, якой павінна быць ідэальная рэцэнзія на кнігу?

— Мы амаль не друкуем рэцэнзій у чыстым выглядзе, аддаючы перавагу іншым крытычным жанрам. Гэта і праблемныя артыкулы, і ацэнкі творчасці аднаго аўтара, і разборы аднаго верша — рэдкі, але вельмі карысны жанр, і кніжная хроніка: некалькі фраз пра кожны зборнік, які заслужвае ўвагі, і адна характэрная цытата. Сакрэт правільнай крытыкі, на мой погляд, у тым, што крытык павінен ясна ўсведамляць сваю пасрэдніцкую місію: ён арганізатар сустрэчы пісьменніка з чытачом ва ўмовах, калі ў моры таго, што друкуецца, чытачу складана знайсці тое, што яму патрэбна. Таму крытык павінен дакладна распавесці: чым цікавы дадзены аўтар, да з'яўлення якога шэрагу належаць і чым з гэтага шэрагу вылучаецца. А калі замест гэтага ён імкнецца «крытыкаваць», то бок сварыцца на аўтара і самацвярджацца за яго кошт, то гэта прафнепрыдатнасць у чыстым выглядзе.

— Усе матэрыялы часопіса можна прачытаць у анлайн-дступе на вашым сайце. А ці патрэбна тады папяровая версія?

— З улікам таго, што ў інтэрнэце часопіс даступны з любой кропкі зямнога шара, а

папяровае выданне за межамі двух-трох расійскіх мегаполісаў набыць немагчыма, акрамя як, зноў-такі, праз інтэрнэт, — пытанне вельмі лагічнае. У вялікай ступені папяровы выданні сёння — хутчэй даніна традыцыі, у тым ліку і той, што да чыста сеціўных праектаў ставяцца без належнай павагі. Але справа ж не ў тым, на паперы з'яўляецца выданне ці ў сеціве, а ў тым, хто і як ажыццяўляе адбор і кантроль: ёсць сайты, дзе патрабаванні да якасці вершаў ніколі не ніжэйшыя, чым у нас. Існуе і яшчэ адзін фактар: у анлайн чытач часта прыходзіць за асобнай публікацыяй, а ў папяровым часопісе, нават узятым у рукі дзеля пэўнага аўтара, хутчэй за ўсё будучы прачытаны і іншыя матэрыялы. У той жа час і часопіс — гэта не проста розныя тэксты пад адной вокладкай: у іх з'яўленні разам ёсць свая логіка, якую хочацца данесці да чытача.

— Наколькі апраўдана выданне кніжнага дадатку да часопіса? Як вырашаеце, якія аўтары варты асобнай кнігі?

— Па-мойму, зусім натуральна, каб некаторую культурна-эстэтычную пазіцыю выказваў не толькі часопіс, але і кніжная праграма, і сайт у інтэрнэце, і клуб з рэгулярнымі сустрэчамі: у кожнай з гэтых форм літаратурнага жыцця свая асабліва выразанасць. І чытач павінен зразумець, што выдавецкая марка — гэта важна і што калі яго любімы паэт давярае выдаўцу сваю кнігу, то і чытачу варта выказаць давер і паглядзець, што яшчэ прапаноўвае гэты выдавец. А асноўны крытэрыі адбору для кніг той жа, што і для часопіса: непадабенства. Хоць магчымыя і нюансы: нехта піша добра, але так мала, што на кнігу гадамі не набіраецца, а нехта — наадварот, многа, але аднастайна, так, што ў часопісе выглядае добра, а ў аб'ёме кнігі было б сумна.

— Апрача працы ў часопісе вы шмат перакладаеце, выпускалі кнігу вершаў, выступаеце як даследчык-вершазнаўца. Як гэта ўсё атрымліваецца сумяшчаць?

— З перакладамі часопіс сумяшчаецца выдатна: калі мне дзесьці трапілаецца цікавы іншамовны паэт, узнікае натуральны парыву пяццю-шасцю тэкстамі прадставіць яго нашым чытачам. Паважаны амерыканскі старац Ч. К. Уільямс, якога яшчэ ў 1960-я гады называлі новым Уітменам, «галаваломны» француз Рэно Эго, які ў вершах перамаўляецца з усёй найноўшай французскай філасофіяй, абаяльны і разухабісты малады ўкраінец Багдан-Алег Гарабчук — усе вельмі розныя, агульнае паміж ім толькі тое, што па-руску так ніхто не піша, а значыць — трэба перакладаць. Мае вершазнаўчыя штудыі прысвечаны вельмі вузкай тэме — манавершу (аднарадковаму вершу), сёлета нарэшце павінна пабачыць свет мая манаграфія, якая пісалася 20 год — не таму, што такая неагортная праца, а таму, што ўрыўкамі: выпуск чужых кніг і часопісаў займае надта шмат часу. Ну, а свае ўласныя вершы я даў сабе слова ніколі ў сваіх выданнях не друкаваць. Так што тут і сумяшчаць няма чаго.

Прэзентацыя

На сёння і многія вякі

Арцём ЯКУШЭНКА

Выдавецтва Беларускага Экзархата да Новага года і Каляд падрыхтавала ўнікальны падарунак: выпуск факсімільна аднаго з самых старажытных помнікаў нацыянальнай кніжнай культуры — знакамітага Полацкага Евангелля канца XII — пачатку XIII стагоддзя. Адначасова яно з'яўляецца ўнікальным помнікам усяму славянскаму пісьменству і сведчыць пра тое, наколькі глыбокія карані праваслаўных традыцый на беларускай зямлі.

Эксперты ўпэўнены, што Евангелле ў свой час перапісала сама прападобная Еўфрасіння Полацкая, аякунка зямлі беларускай, выдатная асветніца. Гэты помнік духоўнасці ўяўляе сабой рукапісную кнігу ў выглядзе кодэкса, што складаецца са 172 лістоў пергаменту. Тэкст Евангелля напісаны ўставам, менавіта ён выкарыстоўваўся ў ранніх рукапісах, з'яўляючыся разнавіднасцю найбольш «урачыстага» пісьма, што было найбольш прыдатным у такіх выпадках.

Вялікую цікавасць выклікае і афармленне кнігі. Рукапіс упрыгожаны мноствам стара-візантыйскіх арнаметаў. Пры-вабляюць і заўвагі. Дый не ў меншай ступені — укладныя запісы, што рабілі палачане ў XIII — XIV стагоддзях. Па гэтых паметах можна меркаваць, наколькі адметнай была мова нашых продкаў.

На жаль, сама рукапісная рэліквія знаходзіцца за межамі Беларусі: гэты рарытэт у гады Вялікай Айчыннай вайны быў вывезены з нашай рэспублікі. Цяпер асноўная частка Полацкага Евангелля захоўваецца ў фондах Расійскай нацыянальнай бібліятэкі ў Санкт-Пецярбургу, а яшчэ два лісты — у Расійскай дзяржаўнай бібліятэцы ў Маскве.

Для таго, каб ажыццявіць гэты выдавецкі, а калі глядзець шырэй, то і важны грамадска-культурны нацыянальны праект, спачатку трэба было дэталёва прааналізаваць тэксты Евангелля, каб потым найбольш дакладна перадаць іх у факсімільным выданні. У цэлым жа новая кніга з'яўляецца вынікам сумеснай пяцігадовай дзейнасці Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі, Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі, выдавецтва Беларускага Экзархата і Міжнароднага дабрачыннага фонду «Сям'я — Адзінства — Айчына».

Дарэчы, Полацкае Евангелле — не першыя сярод факсімільных выданняў даўніх помнікаў нацыянальнай кніжнай культуры, ажыццёўленых у нашай краіне. У 2009 годзе пабачыла свет знакамітае Слуцкае Евангелле, перапісанае князем Юрыем Алелькавічам, які з'яўляўся адным з самых адукаваных людзей свайго часу на тэрыторыі Беларусі. На чарзе — выхад факсімільнага выдання Лаўрышаўскага Евангелля. Тым самым паступова нараджаецца цэлая бібліятэчка — духоўная скарбніца, а тое, што захавана ў ёй, — здабытак на доўгія вякі.